

Motion till riksdagen 2005/06:U9

av Alice Åström m.fl. (v)
med anledning av skr. 2005/06:114

Strategisk exportkontroll 2005 – krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att den svenska krigsmaterielexportpolitiken bringas i överensstämmelse med den svenska utvecklingspolitiken såsom den kommer till uttryck i regeringens proposition 2002/03:122 Gemensamt ansvar: Sveriges politik för global utveckling.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige skall avveckla sin krigsmaterielexport till de länder som ingår i den allians som angrep Irak, eftersom dessa länder dels brutit mot folkrätten, dels för att de därefter fortsatt att föra krig i Irak, vilket rimligen inte kan betyda något annat än att krigsmaterielexport till dessa länder strider mot de svenska riktlinjerna för krigsmaterielexport.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige avvecklar sin krigsmaterielexport till stater där brott mot mänskliga rättigheter begås.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige avvecklar sin krigsmaterielexport till Indien och Pakistan, då spänningarna mellan dessa båda stater utgör en internationell konflikt som kan övergå i väpnad konflikt.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen tillsätter en ny utredning om den svenska krigsmaterielexporten som har till uppgift att söka utveckla restriktionerna så att möjligheterna att exportera krigsmateriel till länder i väpnad konflikt och stater som begår brott mot mänskliga rättigheter upphör.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att regeringen tillsätter en ny utredning om den svenska krigsmaterielexporten som i stället för att betona de näringspolitiska aspekterna lägger tonvikten vid MR-perspektiv och internationella säkerhetspolitiska aspekter.

Fel! Okänt namn på

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att det i direktiven till en ny utredning av krigsmaterielexporten skall ingå ett demokratikriterium när det gäller restriktionerna för den svenska krigsmaterielexporten.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att bestämmelserna för följdleveranser för svensk krigsmaterielexport bör bli mer restriktiva och att en tidsgräns för dessa måste sättas för hur länge dessa kan pågå utan förnyad prövning.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige i EU bör verka för ökad restriktivitet när det gäller följdleveranser av krigsmateriel.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Sverige bör verka för att EU:s uppförandekod också omvandlas från en rekommendation till ett för medlemsländerna bindande dokument.

2 Sveriges krigsmaterielexport sedan 1993

Under det kalla kriget värnade Sverige om sin alliansfrihet och neutralitet. För att vår neutralitet och alliansfrihet skulle bli trovärdig måste Sverige också visa att man var oberoende när det gällde produktionen av krigsmateriel. Men att producera krigsmateriel i små serier avpassade för ett litet land som Sverige var dyrt. För att krigsmaterielproduktionen inte skulle bli för dyr måste man producera stora serier och sälja överskottet på export. Under en lång följd av år höll sig den svenska krigsmaterielexporten på en jämn nivå – i snitt kring 3 miljarder kronor per år.

Efter Sovjetunionens sammanbrott och det kalla krigets slut förändrades Sveriges säkerhetspolitiska situation radikalt – den förbättrades. Någon genomgripande förändring av krigsmaterielproduktionen kunde dock inte märkas. Den höll sig under 1990-talet i genomsnitt kring 3 000 miljoner kronor per år. Den säkerhetspolitiska situationen borde rimligen påverka behovet av krigsmateriel. Något sådant har dock inte inträffat. I stället har den svenska krigsmaterielproduktionen ökat kraftigt. En markant ökning inträffar under 2003. Krigsmaterielproduktionen fördubblas under detta år. Och den har fortsatt att öka kraftigt under de följande åren. År 2005 var krigsmaterielexporten tre gånger så stor som genomsnittet under 1990-talet.

Den svenska krigsmaterielexportens utveckling 1993–2005 i miljoner kronor

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
2 863	3181	3313	3087	3101	3514	3654
2000	2001	2002	2003	2004	2005	
4 371	3060	3440	6479	7291	8 629	

Det handlar om en kraftig ökning av den svenska krigsmaterielexporten som inleds ett år efter det att USA inledde det s.k. kriget mot terrorismen och till-

sammans med sina bundsförvanter, trots avsaknad av FN-beslut, gick in i Afghanistan och sedermera också i Irak.

3 En krigsmaterielexport större än någonsin

Värdet av de faktiska exportleveranserna av krigsmateriel under 2005 var 8 628 miljoner kronor. Det är en ökning på 18 procent jämfört med föregående år räknat i löpande priser, vilket måste anses vara en anmärkningsvärd ökning – liksom ökningen under året dessförinnan.

I skrivelsen 2005/06:114 påpekar regeringen: ”Exporten svarade för ungefär 55 procent av försvarsindustrins totala fakturerade försäljning av krigsmateriel under året, vilket är en ökning jämfört med 2004 då andelen var 48 procent.” Detta är första gången som exportandelen nått över 50 procent.

Försvarsberedningen skriver i sin rapport En strategi för Sveriges säkerhet (Ds 2006:1) att ”ett enskilt militärt väpnat angrepp i alla dess former direkt riktat mot Sverige bedöms som osannolikt under en överskådlig framtid” (2006, s. 20). Att exporten av krigsmaterial utgör en större del än vad som motsvarar det svenska försvarets behov, i kombination med Sveriges förändrade säkerhetsläge, visar att den svenska krigsmaterielindustrins verksamhet blivit ett självändamål.

4 Den störste importören 2005

Den i särklass största krigsmaterielimportören av svensk krigsmateriel är Sydafrika som under 2005 importerar krigsmateriel från Sverige till ett värde av 1,2 miljarder kronor. Att den sydafrikanska importen är så stor beror på att det svenska stödet till apartheidregimen förvandlades efter apartheidpolitikens avskaffande genom en intensiv svensk marknadsföring i en omfattande försäljning av svenska JAS-plan. Försäljningen drevs intensivt av svenska myndigheter i Sydafrika trots de stora behoven av en omfattande återuppbyggnad efter den förstörelse som decennier av rasåtskillnadspolitik åstadkommit av mänskliga resurser och av den sydafrikanska ekonomin som sådan.

Den politik som innebar att man från svensk sida drev fram en så stor import av svenska JAS-plan till Sydafrika torde i dag stå i bjärt kontrast till vad som senare lagts fast när det gäller den svenska utvecklingspolitiken. I den svenska utvecklingspolitiken så som den proklamerats i regeringens proposition Gemensamt ansvar, Sveriges politik för global utveckling (prop. 2002/03:122) fastslår man att det skall finnas samstämmighet när det gäller målinriktningen på olika politikområden och att exempelvis handelspolitiken inte skall strida mot den svenska biståndspolitik. I Sydafrikas fall är det uppenbart att denna kraftiga export av krigsmateriel strider mot den svenska utvecklingspolitiken.

Fel! Okänt namn på

Vänsterpartiet anser att den svenska krigsmaterielexportpolitiken skall överensstämma med den svenska utvecklingspolitiken så som den kommer till uttryck i regeringens proposition 2002/03:122 Gemensamt ansvar, Sveriges politik för global utveckling. Detta vill vi att riksdagen skall ge regeringen till känna.

5 Exporten till krigförande länder som bryter mot folkrätten

För fyra år sedan (2002) intervenserade USA tillsammans med ett antal allierade länder i Afghanistan. För tre år sedan anföll en ny allians med USA i spetsen Irak. Båda dessa interventioner skedde utan mandat från FN:s säkerhetsråd. Båda dessa militära ingripanden var folkrättsbrott. När det gäller alliansens ingripande i Afghanistan intog FN:s säkerhetsråd en ståndpunkt som alliansen tolkade som att ingripandet i Afghanistan kunde uppfattas som en akt av självförsvar. Sveriges dåvarande utrikesminister Anna Lindh ansåg dock denna tolkning felaktig. Nu har fyra år gått och USA och dess allierade är fortfarande kvar i Afghanistan. Deras närvaro kan i allt mindre grad motiveras som en akt av självförsvar.

Kriget i Irak motiverades med en serie fabricerade bevis och lögnaktiga påståenden om bl.a. förekomst av massförstörelsevapen och förbindelser med terrornätverket Al-Qaida. Viktiga dokumentation som kommit den amerikanska pressen till del visar hur president Bush och premiärminister Blair redan ett år före krigets utbrott diskuterade och planerade hur man skulle provocera fram ett krig med Irak. (Dagens Nyheter, den 28 mars 2006). I alliansens propaganda har man framhållit att målet är att införa demokrati och försvara mänskliga rättigheter i Irak.

Resultatet har blivit en ockupation som inte medfört någon demokratisk utveckling utan övergått i blodigt inbördeskrig samtidigt som de som skulle introducera mänskliga rättigheter på ett flagrant sätt själva brutit mot dem.

De verkliga motiven till kriget var på intet sätt förekomsten av massförstörelsevapen eller terrornätverk och inte heller att man skulle försvara demokrati och mänskliga rättigheter. Krigets verkliga drivkrafter var i stället kapitalistisk girighet, oljetörst och imperialistisk makthunger. Sverige exporterar krigsmateriel till 16 av de stater som deltar i Irakkriget, trots att det i svenska riktlinjer står att läsa:

Tillstånd till utförelse av krigsmateriel för strid eller annan utlandssamverkan som avser krigsmateriel för strid eller övrig krigsmateriel, bör inte beviljas om det avser stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat, oavsett om krigsförklaring har avgetts eller ej, stat som är invecklad i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt eller stat som har inre väpnade oroligheter.

Det torde inte råda någon tvekan om att president Bushs förklaring att kriget var slut någon månad efter det att Irakkrigets inletts inte var något annat än

önsketänkande. USA-alliansens ockupation övergick snabbt i ett krig som fortfarande pågår och förvärras.

Av de länder som ingår i alliansen och har trupper i Irak exporterar Sverige krigsmateriel till 16 länder. Tillsammans uppgår värdet av den svenska krigsmaterielexporten till dessa länder till 2 557,7 miljoner kronor och utgör 29,6 procent av Sveriges totala krigsmaterielexport.

Krigsmaterielexporten i miljoner kronor till länder som är medlemmar i USA-alliansen med trupper i Irak

Förenta staterna	747,3
Nederländerna	578,6
Australien	380,8
Storbritannien	353,4
Italien	219,4
Japan	126,9
Danmark	91,1
Tjeckien	50,9
Övriga (8 länder)	9,3
Summa	2 557,7

Vänsterpartiet menar att Sverige måste avveckla sin krigsmaterielexport till de länder som ingår i den allians som angrep Irak, eftersom dessa länder dels brutit mot folkrätten dels för att de därefter fortsatt att föra krig i Irak, vilket rimligen inte kan betyda något annat än att krigsmaterielexport till dessa länder strider mot de svenska riktlinjerna för krigsmaterielexport. Detta vill vi att riksdagen skall ge regeringen till känna.

6 Krigsmaterielexporten till länder som bryter mot mänskliga rättigheter

Europarådets människorättskommissarie Thomas Hammarberg förklarade den 25 mars 2006 i tv-programmet Agenda: "Sverige har varit, enligt min mening, pinsamt tyst i den här helt avgörande frågan om respekten för mänskliga rättigheter." Att denna beskrivning är riktig framgår mycket tydligt av den politik Sverige för när det gäller vårt lands krigsmaterielexport.

Thomas Hammarberg pekade i tv-programmet också på de förbrytelser som begås på militärbasen Guantanamo på Kuba, där USA håller kidnappade människor inspärrade utan åtal. Enligt flera vittnesmål utsätts fångarna för tortyr och förnedrande behandling. Den verksamhet som pågår på Guantanamo-basen är ett av flera exempel när det gäller USA:s brott mot mänskliga rättigheter. USA håller sig med flera hemliga fångelser i andra länder där likartad verksamhet förekommer. Det handlar alltså om systematiska brott mot mänskliga rättigheter påbjudna och genomförda av federala statliga myndigheter i USA.

Fel! Okänt namn på

Sverige exporterar också krigsmateriel till andra länder som kränker mänskliga rättigheter. Malaysia, vars regim kritiserar USA:s intervention i Irak, håller sig själv med fångläger av Guantanamo-typ. Vid Kamunting Detention Centre hålls politiskt oppositionella fångslade utan åtal. Framträdande oppositionella politiker har fångslats, misshandlats och hållits isolerade från omvärlden.

I Singapore sitter Chia Thye Poh – företrädare för Socialistiska Fronten – fångslad utan att ha blivit åtalad sedan 23 år. Flera andra oppositionella politiker har arresterats och fångslats. Detta är inte bara brott mot demokratiska och fri- och rättigheter utan självklart också mot de mänskliga rättigheterna.

Saudiarabien är en brutal diktatur där brotten mot de mänskliga rättigheterna är grova och omfattande. En speciell del av den saudiska säkerhetstjänsten, ”religionspolisen” står för en stor del av förtrycket och undertrycker opposition med brutala metoder. Det stora antalet gästarbetare diskrimineras liksom landets shiamuslimska minoritet som omfattar 6–7 procent av landets befolkning. Trots dessa brott mot mänskliga rättigheter exporterar Sverige krigsmateriel till landet.

Vänsterpartiet anser att Sverige skall avveckla sin krigsmaterielexport till ovannämnda stater och andra länder som begår brott mot mänskliga rättigheter.

Detta vill vi att riksdagen skall ge regeringen till känna.

7 Export av krigsmateriel till konflikthärdar

Den svenska krigsmaterielexporten exporteras inte bara till krigförande utan även till stater som är invecklade ”i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt”. Ett sådant exempel är konflikten mellan Indien och Pakistan när det gäller Kashmir. Denna konflikt har pågått i decennier och kan inte anses löst. Likafullt fortsätter Sverige att exportera krigsmateriel till dessa båda länder. Under en tid avstod Indien från att importera krigsmateriel från Sverige på grund av misshälligheter som uppstod under den s.k. Bofors-affären. Sverige fortsatte dock, trots att konflikten mellan de båda länder pågick att sälja krigsmateriel till Pakistan. Indien har nu åter börjat köpa krigsmateriel och i dag köper Indien mer krigsmateriel än Pakistan.

Vänsterpartiet anser att Sverige skall avveckla sin krigsmaterielexport till Indien och Pakistan, då spänningarna mellan dessa båda stater utgör en internationell konflikt som kan övergå i väpnad konflikt. Detta vill vi att riksdagen skall ge regeringen till känna.

8 Ett regelverk lätt att kringgå

Hur kommer det sig att Sverige kan bryta mot sitt eget regelverk när det gäller export av krigsmateriel till krigförande länder och konflikthärdar samt länder där det förekommer brott mot mänskliga rättigheter?

En av orsakerna till detta är att grunden för dessa två viktiga stadganden (om att inte exportera krigsmateriel till krigförande länder, konflikthärdar och länder där det begås brott mot mänskliga rättigheter) är att i de svenska riktlinjerna ingår en inledande paragraf som anses överordnad och gör alla andra stadganden betydelselösa.

De svenska riktlinjerna för krigsmaterielexporten inleds med att

tillstånd till utförsel av krigsmateriel, eller annan samverkan med någon i utlandet avseende krigsmateriel, bör medges endast om sådan utförsel eller samverkan.

1. bedöms erforderliga för att tillgodose det svenska försvarets behov av materiel eller kunnande eller i övrigt är säkerhetspolitiskt önskvärd, samt.
2. inte står i strid med principerna och målen för Sveriges utrikespolitik.

Genom att tolka denna del av riktlinjerna som överordnad allt annat som sägs i Riktlinjerna hamnar de demokratiska och mänskliga rättigheterna i skymundan. Den svenska försvarspolitikens anses överordnad den världsomspännande kampen för demokrati och mänskliga rättigheter. Ett sådant synsätt kan få förödande konsekvenser.

9 Näringspolitik eller utrikes- och säkerhetspolitik

Det är uppenbart att det regelverk som Sverige har när det gäller exporten av krigsmateriel inte fungerar. Krigsmateriel exporteras till krigförande länder som bryter mot folkrätten, man exporterar till konflikthärdar och till stater som bryter mot mänskliga rättigheter.

År 2005 presenterade Krigsmaterielutredningen (Krut) Reformerat regelverk för handel med försvarsmateriel (SOU 2005:9) som förespråkade en fullständig omläggning av den svenska krigsmaterielexporten. Vänsterpartiet levererade kritik mot Kruts slutsatser i en motion (2004/05:U15) i samband med 2005 års regeringsskrivelse om krigsmaterielexporten (skr. 2004/05:114). Utredningen fick också häftig kritik av en rad fredsorganisationer.

Utredningen föreslog att den svenska krigsmaterielexporten inte längre skulle vägledas av och styras utifrån försvarspolitiska utgångspunkter utan utifrån näringspolitiska. Det framgick tydligt att tidigare aspekter som fanns med i det tidigare regelverket såsom olämpligheten i att exportera krigsmateriel till krigförande länder, konflikthärdar och stater där det förekom brott mot mänskliga rättigheter tilldelades ringa betydelse i Krut.

Fel! Okänt namn på

Utredningen tillsattes i avsikt att bringa praxis i överensstämmelse med avsikterna i det ursprungliga regelverket. Praxis har under en lång tid avlägsnat sig från avsikterna i det ursprungliga regelverket vilka var att förhindra krigsmaterielexport till krigförande, konflikthärda och stater där MR-brott begås. Men utredningens slutsatser gick i rakt motsatt riktning.

Vänsterpartiet föreslår att regeringen tillsätter en ny utredning om den svenska krigsmaterieexporten som har till uppgift att söka utveckla restriktionerna så att möjligheterna att exportera krigsmateriel till krigförande, internationella konflikthärda och stater där MR-brott begås upphör. Detta vill vi att riksdagen skall ge regeringen till känna.

Kruts förslag att mjuka upp de svenska riktlinjerna för krigsmaterielexport och låta näringspolitiska utgångspunkter vara vägledande kan få förödande konsekvenser av annan art som inte framgår av utredningen.

Om krigsmaterieexporten skall betraktas som en i första hand näringspolitisk fråga bör rimligen krigsmaterieexportfrågorna överföras till att behandlas av riksdagens näringsutskott och inte av utrikesutskottet. De säkerhetspolitiska aspekterna på krigsmaterieexporten skulle bli av underordnad betydelse och sannolikt inte tillräckligt belysta. I känsliga internationella situationer skulle en otillräcklig belysning av utrikes- och säkerhetspolitiska aspekter på den svenska krigsmaterieexporten kunna få allvarliga konsekvenser.

Vänsterpartiet föreslår en ny utredning om den svenska krigsmaterieexporten som i stället för att betona de näringspolitiska aspekterna betonar viktigheten av en restriktiv krigsmaterielexport, MR-perspektiv och internationella säkerhetspolitiska aspekter.

Detta vill vi att riksdagen skall ge regeringen till känna.

10 Krigsmaterielexport till odemokratiska regimer

En genomgång av de länder till vilka Sverige exporterar krigsmateriel visar att en del av dem saknar demokratiskt styrelseskick. Detta innebär att det som den svenska utvecklingspolitiken syftar till när det gäller rättighetsperspektivet motverkas. Att exportera krigsmateriel till länder med icke-demokratiska regimer kan självklart inte främja vare sig fattigdomsbekämpning eller respekten för mänskliga rättigheter. Därför bör ett demokratikriterium finnas med i ett framtida förbättrat regelverk för den svenska krigsmaterieexporten. I Krut avfärdas hela problematiken med exporten till icke-demokratiska regimer med att uppgiften är för svår och begreppet demokrati alltför svårdefinierat. Det är ett alltför lättvindligt sätt att hantera en så betydelsefull fråga – i all synnerhet som en del regimer som importerar krigsmateriel på ett mycket tydligt sätt är odemokratiska och knappast ens själva benämner sig som demokratiska.

Vänsterpartiet anser att det i direktiven till en ny utredning av krigsmaterieexporten ska ingå ett demokratikriterium när det gäller restriktionerna för den

Fel! Okänt namn på

svenska krigsmaterielexporten. Detta vill vi att riksdagen skall ge regeringen till känna.

11 Följdleveranser

Det nuvarande regelverket när det gäller krigsmateriel är avsett att vara restriktivt. Trots detta har det funnits stora kryphål i regelverket. Dessa har främst handlat om följdleveranser. Med hänvisning till att Sverige måste uppfylla ingångna avtal och uppvisa pålitlighet när det gällde leveranser av krigsmateriel har Sverige exporterat krigsmateriel som följdleveranser till flera länder där omfattande och grova brott mot mänskliga rättigheter begåtts. Dessa leveranser har ibland pågått i decennier och utgjort en skamfläck när det gäller Sveriges internationella anseende. På konstitutionsutskottets initiativ (bet. 1996/97:KU25) gjorde regeringen en utredning om följdleveranser.

I den utredningen redovisades en rad europeiska länders riktlinjer när det gällde följdleveranser. Det var en ganska variationsrik bild som gavs. Storbritannien hade t.ex. en bestämmelse om följdleveranser, där man angav att efter två år måste ny prövning göras för att krigsmaterieföretagen skulle få genomföra följdleveranser. Det är tveklöst en avsevärd skillnad mellan dessa och de svenska bestämmelserna. Likafullt drog utredningen den märkliga slutsatsen att bestämmelserna var likartade i hela Europa. I utredningen förelåg alltså ett stort gap mellan fakta och slutsatser.

När det gäller bestämmelserna för följdleveranser för svensk krigsmaterielexport bör dessa bli mer restriktiva och en tidsgräns för hur länge dessa kan pågå måste sättas. Detta vill vi att riksdagen skall ge regeringen till känna.

Följdleveranser är inget enskilt svenskt fenomen. Det berör i allt högre grad Europas och EU:s export av krigsmateriel. Sverige bör därför i EU driva en politik om ökad restriktivitet när det gäller följdleveranser av krigsmateriel. Detta vill vi att riksdagen skall ge regeringen till känna.

För att EU:s restriktioner också ska få någon påtaglig effekt bör EU:s uppförandekod också omvandlas från en rekommendation till ett för medlemsländerna bindande dokument. Detta vill vi att riksdagen skall ge regeringen till känna.

Stockholm den 3 april 2006

Alice Åström (v)

Berit Jóhannesson (v)

Peter Pedersen (v)

Kenneth Kvist (v)

Karin Thorborg (v)